

Dinî Araştırmalar, Mayıs-Ağustos 1999, c. 2, s. 4

İbn Hazm el-Endülüsi'nin Mûsikî İle İlgili Hadislere Bakışı

Bayram AKDOĞAN*

Giriş

İslâm'da mûsikînin hükmü konusunda bugüne kadar, lehte ve aleyhte bir çok eser kaleme alınmıştır. Ancak bu eserler içerisinde İbn Hazm el-Endülüsi'nin konuya yaklaşımı, mûsikî ile ilgili olarak rivâyet edilen hadislere bakışı, konuyla ilgili çalışma yapan diğer İslâm âlimlerinden çok farklı görülmektedir. Hatta bu sebeple bir çok kaynakta İbn Hazm'ın mûsikî konusundaki görüşleri referans olarak gösterilmekte veya onun mûsikîye bakışı müstakil bir konu altında işlenmektedir¹.

* Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi.

1 İbn Hazm'ın mûsikî konusundaki düşüncelerini müstakil olarak ele alan veya özel bir başlık altında inceleyen eserlerden bazıları şunlardır: Muhammed eş-Şâzelî et-Tûnusî; *Ferhu'l-Esmâ' bi-Ruhasi's-Semâ'*, Tahkîk: Muhammed eş-Şerîf er-Rahmûnî, Dâru'l-Arabiyyeti li'l-Kitâb, Libya, 1985, s. 101-105. İbn Hazm'a ve onun gibi düşünenlere cevap olarak Muhammed Nâsîru'd-Dîn el-Elbânî *Tahrîmu Âlâti't-Tarab*, adlı bir eser kaleme almıştır (1. Baskı, Mektebetü'd-Delîl, Mısır, 1996). Muhammed Ahmed Başmîl; *İşkâtu'r-Ru'â bi-Edilleti Tahrîmi'l-Ğinâ' ve's-Semâ'*, Bağdat, 1961 vs.

Ancak İbn Hazm'ın mûsikî yönüyle ilgili olarak tesbit edebildiğimiz kadariyle, bizde yapılmış bir çalışmaya rastlayamadık. Bu sebeple, İbn Hazm'ın Mûsikîyle ilgili hadislere bakışına dair Türkçe bir makale çalışması yapma zaruretini duyduk. Bu makalede müellifin konuyla ilgili müstakil çalışması olan “Risâletun fî Ğinâi'l-Mülhî e Mübâhun huve em Mahzûrun” (Eğlendirici mûsikînin haram mı yoksa mübâh mı olduğu konusunda bir risâle) adlı eserini inceledik. Müellifin, mûsikînin lehinde ve aleyhinde olan hadisleri çeşitli yönlerden ele alışını ve bunlar hakkındaki yorumlarını araştırdık.

Bu araştırmamızda, önce müellifi kısaca tanıtmak ve ilim dünyasındaki yerini belirtmek istedik. Hayatı ile ilgili bilgi verirken fazla teferruata girmedik, çünkü çalışmamızın ağırlık noktasını müellifin mûsikî ile ilgili hadislere bakışı teşkil etmektedir. Makalemizin bu kısmında ilgili hadisleri tek tek ele aldık, İbn Hazm'ın bunlarla ilgili düşüncelerini bildirdikten sonra, gerek müellife yakın ve gerekse sonraki araştırmacıların konuyla ilgili bazı bilgilerine de yer verdik. Şimdi, Endülüs'te yaşamış ve bu bölgede ilmi faaliyetlerini sürdürmüş olan bu İslâm âliminin kim olduğunu tanıtmaya çalışalım.

A - İbn Hazm'ın Hayatı ve İlmî Kişiliği

a- Hayatı ve Kişiliği

İslâm dünyasının yetiştirdiği büyük âlimlerden birisi de İbn Hazm'dır. O, ilim alanındaki büyüklüğü ve üstün kişiliği ile yüzyılları aşarak günümüze kadar gelebilmiş ve bıraktığı eserlerle ölümsüzleşmiştir. İsminin tamamı, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm, b. Gâlib b. Salih b. Halef b. Mi'dan b. Süfyan b. Yezid Mevlâ Yezid b. Ebî Süfyan b. Harb b. Ümeyye el-Farîsî b. Abdu'l-Şems b. Abd-i Menaf el-Kureşî'dir. Künyesi Ebû Muhammed olup, İbn Hazm olarak bilinmektedir².

Milâdî X. yüzyılın sonları ve XI. yüzyılın başlarında yaşamış bir âlim, tarihçi, kelâm bilgini ve büyük bir şâirdir. Ailesi önemli devlet görevlerinde bulunmuştur. Endülüs iç siyasî tarihinin olaylarına karışmış, hapis, sürgün, itibar iadesi gibi devlet adamlarının görebileceği çeşitli durumlarla karşılaşmış, hareketli bir hayat

2 Abdu'l-Vahid Merrâkuşî, *el-Mûcib fî Telhîsi Ahbâri'l-Muğrib*, Kahire 1368/1949, s. 46; Selman Başaran, *İbn Hazm ve Hadîsdeki Metodu*, (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 1977, s. 9.

yaşamıştır³. İbn Hazm, Hicrî 384 yılında, o devirlerde Avrupa'nın ilim merkezi sayılan, bünyesinde ilim, mârifet, umran ve medeniyet hazinelerine sahip ve İslâm'ın medeniyet merkezlerinden birisi durumunda olan Kurtuba'nın doğu kesimindeki Manta Licham'da Ramazan ayının son günü sabaha karşı dünyaya gelmiştir. Daha sonra babası ile beraber Kurtuba'ya yerleşmiştir⁴.

İbn Hazm'ın nesebi hakkında çeşitli rivayetler varsa da, isminden de anlaşılacağı üzere ecdâdı Ebû Süfyân'ın azatlısı olan Yezid'e kadar kesintisiz uzanmaktadır. Ailesi, Emevî hanedanına hizmet etmiş, Emevîler Endülüs'e geçip bir devlet kurdukları zaman, İbn Hazm'ın ailesi de onlarla birlikte buraya gelmiştir⁵. Kısaca onun ceddinin daha Ebû Süfyân devrinde müslüman olduğu konusundaki bilgiler doğru gözükmektedir.

İbn Hazm, devlet katında büyük mevkii olan zengin bir aile çevresinde büyümüştür. Babasının köşkünde mahrumiyet bilmeyen müreffeh bir hayat geçirmiştir. Babası büyük vezirlerden olduğu için, oğlunun terbiyesine son derece itina göstermiştir. İbn Hazm, câriye ve kadınların eğitimi ve âlimlerin gözetiminde yetişmiştir. Öncekiler onun estetik ve duygusal gelişimine katkıda bulunmuşlar, ona Kur'an, Hadis ve ince zevki öğretmişler, sonrakiler de zihni, ilmi ve dinî eğitimiyle ilgilenmiştir.⁶ Bu yetişme tarzının sonucu olarak güzellik ve sevgi konularını işleyen "Tavku'l-Hamâme"⁷ yazdığı ilk eserlerindedir. Gençliğini, Niebla bölgesinde Manta Licham'daki aile mâlikhanesinde ilim tahsiliyle geçirmiş, bu yıllarda kendini tamamen aşka ve şiire vermiştir. Babasının vezir oluşu nedeniyle sürmüş olduğu müreffeh hayat, maalesef ömrünün sonuna kadar devam etmemiştir.

İbn Hazm ilmiyle meşhur olmuş bir âlimdir. Onun ilmi, yaşadığı asırdaki dostları ve düşmanları tarafından takdir edildiği gibi, sonraki yüzyıllara da yayılmıştır. Her asırdaki onun bilgisine hayranlık duyanlar olmuştur. İbn Hazm

3 Muhammed Ebû Zehra, *İslâm'da Fıkhi Mezhepler Tarihi*, Çev: Abdülkadir Şener, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 451-452.

4 Ebû Zehra, a.g.e., s. 450.

5 Ebû Zehra, a.g.e., s. 449.

6 Ebû Zehra, a.g.e., s. 450-451.

7 Müellifin bu eserin tam adı "*Tavku'l-Hamâme fi'l-Ulfe ve'l-Ullâf*" olup Leon Bercher tarafından Fransızca'ya çevrildiği Fransız-Arap Kütüphanesi yayınlarında kaydedilmektedir. Eser, Mahmut Kanık tarafından "*Güvercin Gerdanlığı: Sevgiye ve Sevenlere Dair*" adıyla Türkçeye çevrilmiş, İnsan Yay., No: 24, Acar Matb., İstanbul, 1985'te kitap olarak yayımlanmıştır. Eserin İngilizce ve Rusca'ya çevrildiği de söylenmektedir. Bkz. Ebû Zehra, a.g.e., s. 470.

ilim yolundaki gayretlerini ve bu uğurdaki amaçlarını kendi ifadesiyle şöyle anlatır:

“Biz gecemizi gündüzümüzü boşa geçirmeyiz. Allah’a hamd olsun ömrümüzü ancak Kur’an ahkâmına bağlanmak, Resûlullah’ın Hadislerini zabt etmek, Sahabe’nin Tabiîn’in ve onları takip eden fukahânın -Allah hepsine rahmet etsin-akvâlini öğrenmekle geçiririz.”⁸ Bu ifadelerde görüldüğü üzere hayatını ilimle meşgul olarak geçiren bir şahsın takdir edilmemesi mümkün değildir.

b- İlmî Kişiliği

İbn Hazm değişik ilimlerle meşgul olmuş bir âlimdir. Kur’an ahkâmını öğrendiğine ve bunlardan hüküm istinbat edebildiğine göre ona ahkâm âyetlerinin müfessiri denilebilir. O, Kur’an-ı Kerim’de itikadî konulardaki âyetleri tefsir ve te’vil ederek bunu göstermiştir. O, tefsirle uğraşmamış, ancak fakih olması sebebiyle ahkâm âyetlerinden kendi metoduna göre hüküm istinbatı yapmıştır.

İbn Hazm muhaddistir. Hadis ilimlerinde âlim ve hafız olup, musannaf ve müsned olarak pek çok kitap toplamıştır. Babası Ahmed b. Sa’id b. Hazm’ın sika bir muhaddis olduğu göz önünde bulundurulursa, böyle bir vezirin oğlunun da hadisten ve ilimden ne derece nasibi olacağı âşikârdır. Babasının ilim ehliinden olup, edeb, haber ve belâgat ilimlerinde nasibi olması, lisan ilminde mütebahhir oluşu, hatta “et-Tarihu fi-Ricâl” ve “Tarihu’l-Kebîr fi’t-Tadil ve’t-Tecrih” adlı eserlerin müellifi olması sebebiyle, bir ilim adamı sıfatıyla oğlunun tahsil ve terbiyesine itina gösterdiği muhakkaktır⁹.

İbn Hazm, aynı zamanda birbirinden ayrılmayan Tefsir, Hadis ve Fıkıh dallarında uzman bir usûl âlimidir. Zaten şerî ilimleri de bu temel prensiplerin üzerine inşa etmiştir. Bu konuda “el-İhkâm fi Usûli’l-Ahkâm” adlı eseri ve bunun muhtasarı durumunda bulunan “en-Nübez” ve “Muhallâ”nın mukaddimesi ve bu görüşleri aksettiren risâleleri vardır. İbn Hazm aynı zamanda kelâmcı, mantıkçı ve felsefecidir. Kelâmî konulardaki münakaşaları pek meşhurdur ve bu alanda da eserleri vardır¹⁰. İbn Hazm şairliği yanında dinler ve mezhepler tarihi yazarıdır.

8 İbn Hazm; *Risâletün fi’r-Reddi ‘ale’l-Hâtif*, İstanbul, Süleymâniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Bölümü, No: 2704/6, yazma nüsha, yk. 163/b-164/a.

9 Başaran, a.g.e., s. 21, 30.

10 Başaran, a.g.e., s. 31.

Kısaca İbn Hazm içinde bulunduğu yüzyılda geçerli olan bütün bilgi çeşitleri ile ilgilenmiştir. O, müfessirlerle müfessir, muhaddislerle muhaddis, hâfızlarla hâfız, fakihlerle fakih, kıraatçılarla kıraatçı, usulcülerle usulcü, kelâmcılarla kelâmcı, felsefecilerle filozof, hükemâ ile hakîm, zâhitlerle zâhit, âbidlerle âbid, edebiyatçılarla edip, lügatçilerle lügatçı, kâtiblerle kâtib, şâirlerle şâir, hatiplerle hatip, tarihçilerle tarihçi, reislerle reis, vezirlerle vezir olmuştur. Yalnız Hendese ve hesap ilimleri ile uğraşmamıştır¹¹.

c- Vefatı

İbn Hazm'ın aklî ve naklî ilimlerdeki üstünlüğü, ona karşı diğer âlimlerin hasetlik duygularını kabartmış, devrindeki bir çok idareci ve ilim adamı onun ahlâkını ve yüksek cesaretini çekememiştir. Bu sebeple İbn Hazm bir yerde kalmamış, çok yer dolaşmış, gezdiği yerlerde ilmini gençler arasında yaymış, çok talebe yetiştirmiştir. Bundan dolayı da her yerde âlimlerin kin ve kıskançlıklarıyla karşılaşmıştır. Emirlerden onu destekleyen çok az olmuş, ekseriya ona karşı olan âlimleri desteklemişlerdir. Melikler ve ilim adamları onu kendi memleketlerinden sürmüşlerdir. Bu durum karşısında İbn Hazm yalnız kalmış, nihayet ailesinin Kurtuba'ya gelmeden önceki memleketi olan Leble nahiyesinin Manta Licham köyüne sığınmış, buradaki çiftliğinde hayatını sürdürmüştür. Kendisini burada huzur ve sükûnet içerisinde ilmî araştırmalara vermiştir. Nihayet Leble'de kendi köyünün toprağını tercih etmiş ve Hicrî 456 yılında orada dâr-ı bekaya göç etmiştir¹².

d- Hadisciliği

İbn Hazm'ın şöhretine sebep olan en önemli yönlerinden biri muhaddis oluşudur. O, bu mevkiye, Hz. Peygamber (S.A.V.)'in mânevî mirascısı olarak onun yolunda gitmekle, onu örnek almakla, sözlerine tabi olmakla ulaşmıştır. Kendisi, Kur'an'ın yanında hadis naslarına da kuvvetli bağlılığıyla şöhret bulmuştur. Âlimler arasında en çok takdir edilen yönü de bu olmuştur. İbn Hazm'ın binlerce hadis ihtivâ eden Muhallâ'sında, kitapları kaybolmuş olan Endülüslü âlimler tarikiyle 700 kadar

11 Başaran, a.g.e., s: 33-34.

12 Ebû Zehra, a.g.e., s. 460-461.

hadis rivâyet ettiğini ve böylece hiç olmazsa onların eserlerinin bir kısmını muhafaza ederek zamanımıza kadar ulaşmasını sağladığını Muhammed Muntasır el-Kettânî gibi âlimler söylemektedir. Şayet hadis ilmiyle ilgili eserlerinin hepsi günümüze kadar gelseydi, onun muhaddis olduğunu isbat etmek için uğraşmağa gerek kalmayacaktı¹³.

İbn Hazm hadis ilimleriyle uğraşmaya küçük yaşta başlamış ve ilk sema'ı hicri 400 yılından önce olmuştur ki, o tarihlerde 15-16 yaşlarında olduğu tesbit edilmiştir. Küçüklüğü sarayda geçmiş fakat, akli ermeğe başladığı zamanlar ilim meclislerine katılmıştır. Onun önce fıkıh mı yoksa hadis mi öğrendiği konusunda çeşitli açıklamalar olmasına rağmen, hadis ilmini öğrendikten sonra fıkha başladığı konusundaki bilgiler daha doğru gözükmektedir¹⁴. Aslında bu iki ilmin birbirinden ayrılmayacağı göz önünde bulundurulursa, böyle bir münâkaşaya da yer kalmayacağını zannediyoruz. İbn Hazm her ne kadar babasından doğrudan hadis nakletmiyorsa da, babası Ahmed b. Saîd b. Hazm, şeyhi Yahya b. Abdurrahman b. Mes'ut'un hadiste şeyhidir. İbn Hazm'ın H. 400 yılından önce İbnü'l-Cesur'dan ve 401 yılında el-Hemedanî'den hadis öğrendiği söylenmekte ve dolayısıyla ilk sema'ı Ahmed b. Muhammed b. El-Cesur'dan olduğuna göre ilk şeyhi de o'dur denilmektedir¹⁵. İlk şeyhi olması hasebiyle, önceleri yazdığı eserlerde naklettiği hadisleri bu zattan rivâyet etmektedir. Diğer şeyhleri ise:

- Ahmed b. İsmail b. Düleym el-Hadramî (Mayorka Kadısı),
- Ahmed b. Muhammed b. Kasım b. Esbağ,
- Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Tulemnekî (ö. 428),
- Ahmed b. Ömer b. Enes el-Uzrî (ö. 478),
- Abdullah b. Abdurrahman b. Cehhaf el-Meafiri,
- Abdullah b. Muhammed b. Osman,
- Abdullah b. Rabi' el-Temîmî (ö. 415),
- Abdullah b. Yusuf b. Namî,
- Abdurrahman b. Abdullah b. Halîd el-Hemedanî,
- Abdurrahman b. Seleme el-Kinanî,
- Cafer b. Yusuf el-Kâtib Kurtubî,

13 Muhammed el-Muntasır el-Kettânî; *Mu'cemu Fıkhı İbn Hazm*, Mukaddime, Dımişk, 1385/1966 s. 51.

14 Ebû Zehra, a.g.e., s. 452-453.

15 Başaran, a.g.e., s. 94

Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Ebî Yezid el-Ezdî el-Mısırî,
 Ebu Saîd el-Caferî,
 Hişam b. Saîd el-Hayr,
 Hümam b. Ahmed el-Câdî,
 İbnü'l-Faradî Ebu'l-Velîd Abdullah b. Muhammed b. Yusuf (ö. 403),
 Mes'ud b. Süleyman b. Müflid,
 Muhammed b. Abbad el-Ensarî (ö. 430),
 Muhammed b. el-Hasan b Abdi'l-Varis el-Razî,
 Muhammed b. İsmail el-Uzrî (Serkusta Kadısı),
 Muhammed b. Saîd b. Ömer b. Nubat,
 Saîd b. Abdi'l-Berr el-Belensi,
 Yahya b. Abdurrahman b. Mes'ud,
 Yunus b. Abdallah b. Mugis el-Qadî,
 Yusuf b. Abdullah b. Abdi'l-Berr el-Nemerî (ö. 463).

Bunlardan başka kitabet suretiyle rivayette bulunduğu şeyhleri de vardır. İbn Hazm, şeyhlerinden hadis rivâyetinde bulunurken zamanına kadar gelebilmiş olan bütün hadis kitaplarından da istifade edebilmiştir. Üçüncü asırda ikmal edilmiş olan Kütübi Sitte ile sahih hadislerin büyük bir kısmı toplanmıştır denebilirse de, bu kitaplardan sonra hadis ilmiyle uğraşmak lüzumsuz demek değildir. Hadis, İslâm'ın iki ana kaynağından birisi olduğuna göre elbette üzerinde en fazla durulması gereken bir ilim dalıdır. Üçüncü asırdan sonraki devirlerde de bu alanda pek çok eser kaleme alınmış ve zamanımızda da hala çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Buna rağmen ehemmiyetinden bir şey kaybetmediği gibi, araştırılması gereken konular da artmıştır¹⁶.

İbn Hazm, elde edebildiği hadis kaynaklarından azamî derecede faydalanmasını bilmiş ve yerine göre onların içeriğine itimadını bildirmiş, bazen de kendi prensiplerine aykırı düşen hadisleri tenkit etmiştir. Biz bu araştırmamızda, İbn Hazm'ın genel olarak hadis anlayışını ortaya koymadık, ancak mûsikî lehinde ve aleyhinde rivâyet edilen hadisleri nasıl değerlendirdiğini tesbit etmeye çalıştık. Bu hadislerin, hadis ilmi açısından sıhhati nedir ve İbn Hazm bunları nasıl değerlendirmektedir? Şimdi bu konuya girmek istiyoruz.

16 Başaran, a. g. e., s. 95-97.

B - Mûsikî İle İlgili Hadislere Bakışı

İslâm'da mûsikînin hükmü konusunda bir çok eser kaleme alınmıştır. Bunlardan bir kısmı, hadisleri mûsikînin lehinde değerlendirirken¹⁷, diğerleri de aleyhinde ele almışlardır¹⁸. Her iki tarafın kaynak olarak dayandıkları hadisleri İslâm âlimleri incelemeye tabi tutmuşlardır. İbn Hazm, mûsikî konusundaki hadisleri “Risâletun fi'l-Ğinâi'l-Mülehhî e Mübâhun huve em Mahzûrun”¹⁹ adlı eserinde metinleriyle ele almış ve bu hadisler hakkındaki düşüncelerini ayrı ayrı belirtmiştir.

İbn Hazm adı geçen risâlesine Allah'a hamd ve Resûlüne salât ve selâm getirdikten sonra şöyle devam etmektedir: “İmdi, Allah seni ve beni muvaffak eylesin, O'na karşı görevimizi yapabilmemiz için bize lütfuyla yardım eylesin. Eğlendirici mûsikînin mübâh mı yoksa haram mı olduğu konusunda sana bilgi vermeme istedin. Bu konuda mûsikîyi yasaklayan hadisler de var, mübâh gören hadisler de vardır. Ben, mûsikîyi yasaklayan hadisleri zikredeceğim ve sana bunların illetlerini bildireceğim. Mûsikîyi mübâh gören hadisleri zikredeceğim ve onların sıhhat derecelerini de Allah'ın izniyle bildireceğim, Allah doğruya götürendir.” dedikten sonra önce mûsikîyi yasaklayan hadisleri ele alır. Bu hadisleri şöyle sıralayabiliriz.

-
- 17 Ebu'l-Fütûh Ahmed b. Mûhamed el-Gazâlî (ö. 520/1126), *Bevâriku'l-Elmâ'* (İbn Ebi'd-Dünya'nın aşağıda adı geçen eseriyle İngilizce'ye çevrilip nesredilmiştir). Muhammed eş-Şâzelî et-Tûnusî, *Ferhu'l-Esmâ' bi-Ruhasi's-Semâ'*, Tahkik: Muhammed eş-Şerif er-Rahmûnî, Dâru'l-Arabiyyeti li'l-Kitâb, Libya, 1985.
Ankaravî İsmail b. Ahmed er-Rusûhî; *Hüccetü's-Semâ'*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa K. 255/2. Vs.
- 18 Bkz. İbn Ebi'd-Dünya (ö. 281/894), *Zemmü'l-Melâhî*, Tahkik: James Rubson, London, 1938. Abdü'l-Melik b. Hubeyb (ö. 328/852), *Risâletun fi Kerâheti'l-Ğinâ'* (Tertîbu'l-Medârik; IV/131'de zikredilmiştir). Ebu't-Tayyib et-Taberî eş-Şâfî (ö. 450/1058), *Kitâbu Musannef fi Zemmü'l-Ğinâi ve'l-Men'i minhu* (bu eseri, Ebu'l-Ferec Cemale'd-Dîn Abdu'r-Rahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Telbîsu İblîs*, Tahkik: Dr. es-Seyyidü'l-Cümeylî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 7. Baskı, Beyrut, 1994, s. 283'te; İbn Teymiyye, *Fetâvâ İbn Teymiyye*, XI/577 de zikretmişlerdir). İbn Hacer el-Heysemî (ö. 973/1575), *Kitâbu Keffi'r-Ru'â' an Muharremâti'l-Lehvi ve's-Semâ'*, Kahire, 1310, 1325. Vs.
- 19 İbn Hazm el-Endülüsî, *Risâletun fi'l-Ğinâil'l-Mülehhî e-Mübâhun huve em-Mahzûrun*, Tahkik: Dr. İhsan Abbas, 2. Baskı, Beyrut, 1987.

a) Mûsikî Aleyhinde Rivâyet Edilen Hadisler:

1- Hz. Aişe (R.A.)'nin rivâyet ettiği bir hadiste Peygamber (S.A.V.) : “*Şüphesiz ki Allah Teâlâ şarkı söyleyen câriyenin satulmasını, parasını ve onun eğitimini meslek haline getirmeyi ve onu dinlemeyi haram kılmuştur.*”²⁰ buyurmuştur.

İbn Hazm, bu hadisin râvileri arasında bulunan Leys'in zayıf olduğunu ve Said b. Ebî Rezîn'in mechul olduğunu ve onun kardeşinin isminin verilmeyeceğini söyleyerek bu hadisi reddetmektedir²¹. Buna rağmen bu hadisi İbnü'l-Cevzî gibi kabul eden âlimler de vardır²².

Bu hadisin, ses sanatkârı câriyelerin alım ve satımını ve bunlar vasıtasıyla para kazanılarak maişet teminini yasakladığı iddia edilmektedir. Bu meâlde birkaç hadis daha bulunmaktadır. Ancak, bir kısmı uydurma ve diğer bir kısmı zayıf olan bu hadislere dayanılarak çok önemli hukukî sonuçlar çıkarılmıştır. Meselâ bazı İslâm hukukçularına göre câriyenin sesinin güzel olması, mûsikî bilgisine ve kültürüne sahip olması bir değer ifade etmez. Câriyenin diğer fizikî güzellikleri, sanat ve maharetleri, zihni kabiliyetleri ve kültürü onun değerini artırırken ve bu konularda fiyat konusunda pazarlık yapılması hukuken normal karşılanırken, fizikî özelliklerden biri sayılan ses güzelliğine değer verilmemektedir. Değer verilmesi bir yana, câriyenin sesinin güzel olmasının hukuken kusur sayılacağı prensibi kabul edilmiştir²³. İmam Ahmed'le ilgili bir olay bunun örneklerinden sadece biridir.

20 Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî; *Sünenü't-Tirmizî*, Beyrut, Tarihsiz, Büyü': 51, III/579; Tefsîru Süre: 32, V/345-346. Ebû İsa bu hadis “garîb” tir demiştir. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce; *Sünenü İbn Mâce*, M.F.A. Bâki neşri, Beyrut, 1975, Ticârât: 11, II/733.

21 Bkz. İbn Hazm; *Resâilu İbn Hazmî'l-Endülüsî*, (el-Cüz'ül-Evvel) *Risâletun fi-Ğinâi'l-Mulhî e-Mübâhün huve em-Mahzûrun*, Tahkîk: Dr. İhsan Abbas, 2. Baskı, Beyrut, 1987, s. 421. Ayrıca bkz. Muhammed eş-Şâzelî et-Tûnusî; *Ferhu'l-Esmâ' bi-Ruhasi's-Semâ'*, Tahkîk: Muhammed eş-Şerîf er-Rahmûnî, Dâru'l-Arabiyyeti li'l-Kitâb, Libya, 1985, s. 102.

22 Ebu'l-Ferec Cemale'd-Dîn Abdu'r-Rahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Telbîsu İblîs*, Tahkîk: Dr. es-Seyyidü'l-Cümeylî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 7. Baskı, Beyrut, 1994, s. 286.

23 Ebu't-Tayyib Taberî'nin verdiği haberde Malik b. Enes'in mûsikîyi ve onu dinlemeyi men ettiğini, hatta onun :“birisi bir câriye satın alsa ve satın aldıktan sonra onun ses sanatkârı olduğunu öğrense, bu kusur nedeniyle alış-verişi bozar ve câriyeyi geri verebilir” dediğini nakletmektedir. Bkz. İbnü'l-Cevzî, *Telbîsu İblîs*, s. 282.

Bir adam ölmüş ve geride çocuğu ve bir de ses sanatçısı câriyesi kalmıştı. Oğlu maddî sıkıntı sebebiyle bu câriyeyi satmak istiyordu. Mesele İmam Ahmed'e soruldu. İmam Ahmed bunun ses sanatkârı sıfatıyla değil de her hangi bir câriye gibi satılabileceğini söylemiştir. Kendisine, şayet bu cariye ses sanatçısı olarak satılırsa 30 bin dirhem, her hangi bir câriye gibi satılırsa sadece 20 dinar edeceği söylenince, İmam Ahmed bunun ancak ve ancak basit bir câriye olarak satılabileceğini ısrarla söylemiştir²⁴. İmam Ahmed, yetimlerin mallarının zayi olmasına asla razı olmayacağına göre, mûsikî sanatını mal ve menfaat olarak kabul etmediği ve bu sanata tekâbü'l eden değere mükabil para alınmasını câiz görmediği yukardaki fetvasından anlaşılmaktadır²⁵.

Bu hadisi, mûsikînin haramlığı konusunda delil olarak ileri sürenlere İsmail-i Ankaravî (ö. 1041/1631) : "Bu hadisten murad, içki meclislerinde fâsıklar için şarkı söyleyen câriyelerdir. Bundan semâ'ın haram olduğu anlaşılmaz."²⁶ demektedir.

2- Hz. Ali (R.A.)'den rivâyet edilen hadiste Resûlullah (S.A.V.)'in: "Ümmetim onbeş kötü huyu yaptığıında belâ ona gelir. Savaşta elde edilen ganîmet şahsî mal sayılır, emanet olarak bırakılan eşya adam soymak için fırsat bilinir, zekât, sadaka veya borç para vermek zannedilir, din dışı gayeler için eğitim yapılır, kişi karısına itaat ederken annesine saygısızlık eder, arkadaşına yaklaşırken babasından uzaklaşır, câmilerde yüksek sesler zuhur eder, bir kabileyi o kabîlenin en fâsıki idâre eder, en rezil kimse kabîlenin lideri olur, şerri dokunmasın diye bir kimseye iyilik edilir, şarkıcı kadınlar ve def-dümbelek zuhur eder, içki içilir ve bu ümmetin sonra gelenleri evvel gelenlerine lânet eder ise o zaman kıpkızıl bir rüzgâr, bir zelzele, yere batma, şekil değışme, sürgün gibi felâketlerin -ipliğı kopmuş boncuğun peşpeşe düşmesi gibi- birbirini kovalamasını bekleyiniz." buyurmuştur. Tirmizî, onbeş kötü huydan bahseden bu hadisin "garîb" olduğunu söyleyerek rivâyet etmiştir²⁷.

24 İbnü'l-Cevzî, *Telbîsu İblîs*, s. 281.

25 Süleyman Uludağ; *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*; 2. Baskı, Uludağ Yayınları, Bursa, 1992, s. 148.

26 Bayram Akdoğan; *İsmail-i Ankaravî'nin Hüccetu's-Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı*, Basılmamış Yük. Lisans Tezi, Ankara, 1991, s. 80.

27 Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî; *Neylü'l-Evtâr fî Şerhi Münteka'l-Ahbâr*, VIII/102, Mısır, 1961. Zekiyyü'd-Dîn Abdü'l-Azîm b. Abdü'l-Kavî el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb min Hadisi's-Serîf*, III/250, Mısır, 1954.

Şarkıcı kadınların ve def-dümbelek'in ortaya çıkışını büyük felâketlerin başı sayan bu hadis hakkında İbn Hazm: "Bu hadiste geçen râvilerden Yahya İbn Saïd'e kadar olanların hiçbirinin kim olduğu bilinmiyor. Yahya İbn Saïd ise, Muhammed İbn el-Hanefiyye'den bir kelime bile rivâyet etmemiş ve ona yetişememiştir."²⁸ demektedir. Dolayısıyla İbn Hazm, bu hadisin senedindeki Lâhik b. El-Huseyn, Dirâr b. Ali ve el-Humsî'nin meçhûl ve Ferec b. Fudâle'nin metrûk olduğunu söyleyerek bu hadisi reddetmektedir²⁹.

3- Muaviye (R.A.)'nin "Resûlüllah (S.A.V.) dokuz şeyden menetmiştir. Ben de sizi bunlardan menediyorum, dikkat edin ki bunlar: *mûsikî, mûsibet anında bağırıp çağırma, resimler, şiir, erkeklerin altın takması, vahşî hayvanların derilerini giymek, zinâ etmek ve ipek kumaş giymektir.*"³⁰ dediği rivâyet edilmektedir.

İbn Hazm bu hadisin râvileri arasında zikredilen Keysân'ın kim olduğunun bilinmediğini ve Muhammed b. Muhâcir'in de zayıf olduğunu belirtmekte ve ayrıca râvi zincirindeki şahısların şiiri mübâh görmelerine rağmen, şiiri yasaklayan bir hadisi naklettiklerini dolayısıyla tutarsızlık içinde olduklarını îma ederek bu hadisi kabul etmemektedir³¹.

4- İbn Mesud'dan: "*Suyun (yeşil) otu bitirdiği gibi, ğinâ (mûsikî) de nifâkı kalpte öylece yeşertir.*"³².

Ebû Dâvud'un senediyle bir şeyh'ten rivâyet ettiği bu hadis için İbn Hazm: hadisin merfû' ve munkatı' olarak rivâyet edildiğini, râviler içinde geçen ve ismi

28 İbn Hazm, *Risâletun fî'l-Ğinâ*..., s. 434.

29 Muhammed eş-Şâzeli et-Tûnusi; *Ferhu'l-Esmâ' bi-Ruhasi's-Semâ'*, Tahkik: Muhammed eş-Şerif er-Rahmûni, Dâru'l-Arabîyyeti li'l-Kitâb, 1985, s. 102.

30 Bu hadis, Ebû İshak b. Musa b. Muhammed eş-Şâtîbî'nin *el-İ'tisâm*, (Tahkik: Mustafa Ebû Süleyman en-Nedvî, Dâru'l-Hânî, Riyad, 1996/1416) adlı eserinde geçmektedir. Adı geçen eseri tahkik eden Mustafa Ebû Süleyman en-Nedvî, bu hadisin harekelenmesi esnasında hata yapıldığını, hadiste ipek giymek anlamındaki el-harîr????????' den önce gelen kelimenin ham ipek anlamına gelen el-hazze ??????değil, zinâ etmek anlamına gelen el-hıra ?????? olması gerektiğini söylemektedir. Bkz. *El-İ'tisâm*, dipnot no: 4, II/109. Adı geçen kelimenin el-Hazze okunması durumunda ifade ettiği anlam için bkz. aynı eser, II/110.

31 İbn Hazm, *Risâletun fî'l-Ğinâ*..., s. 434.

32 Ali el-Müttaki el-Hindî; *Kenzü'l-Ummâl*, XV/218-219-221, Hadis: 40658, 40659, 40670.

verilmeyen şeyh'in kim olduğunun bilinmediğini ve senedinin garib olduğunu söylemektedir³³.

5- Ebû Ümâme (R.A.)'nin Resûlüllah (S.A.V.)'den: “*Şarkıcı câriyelerin şarkıcılık mesleğinde eğitilmeleri helâl değildir. Onları satın almayınız, satmayınız ve onlara sahip olmayınız. Onların paraları da haramdır.*” şeklinde duyduğunu nakletmektedir³⁴.

Ebû Ümâme'den merfû'an ve Kur'ân-ı Kerim'den: “*İnsanlardan öyle kişiler vardır ki boş sözü satın alırlar.*”³⁵ âyetiyle birlikte rivâyet edilen bu hadis hakkında İbn Hazm, bu makamdaki 5, 6 ve 7 numaralı Abdü'l-Melik b. Hubeyb rivâyetiyle gelen hadislerin hiç birini kabul etmeyip, bunların hepsinin uydurma olduğunu belirttikten sonra, bu hadisin senedindeki İsmail b. Ayyâş'ın ve Kâsım'ın zayıf olduklarını belirtmiştir. İbn Hazm, meâli geçen âyetteki “lehe'l-hadis” in mûsikî olduğuna dair açıklama yapanlara cevap olarak: “Bu tefsir Rasûlüllah'ın açıklaması değildir ve onun ashâbından da böyle bir haber tesbit edilmemiştir. Âyetin sebebi nüzûlü de öyle değildir, bu ancak bazı müfessirlerin kendi görüşleridir ve bu âyetten kastedilenin de mûsikî olduğunu ispat etmeleri imkânsızdır. Şayet bu iddia doğru olsa bile, âyetin devamındaki [*insanları Allah'ın yolundan saptırmak için*] ifadesine bir çok şey girer. Bir kimse Allah'ın yolundan saptırmak için Kur'ân satın alsa veya öğretse bu da haram olur.”³⁶ diyerek bu hadisi kabul etmemektedir.

6- Abdullah b. Ömer b. Hafs b. Asım (R.A.) Resûlüllah (S.A.V.)'in: “*Şüphesiz şarka söyleyen (Muğannî) 'in kulağı şeytanın elindedir, onu susuncaya kadar titretir durur.*”³⁷ buyurduğunu rivâyet etmektedir.

33 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ*..., s. 434. Eş-Şâzelî, *Ferhu'l-Esmâ*..., s. 102. Nevevî bu hadisin sahîh olmadığını söylemektedir. Bkz. Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman es-Sahâvî; *el-Makâsîdu'l-Hasene*, Mısır, 1956, s. 296.

34 Aynı hadîsin Hz. Aişe tarikiyle gelen şekli 1 numaralı hadiste geçmiştir. Bu meâlde nakledilen başka hadisler de vardır. Başka bir rivâyette: “*Allah Teâlâ müğanniyelerin satılmasını, satın alınmasını, bunların üzerinden para kazanılmasını ve eğitilmesini haram kılmuştur.*” Taberânî zayıf bir hadisle rivâyet etmiştir, bkz. Zeynu'd-Dîn Ebu'l-Fadl Abdu'r-Rahmân b. el-Huseyn el-İrâkî, *el-Muğnî 'an hamli'l-Esfâri fi Tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-Ahbâr*, (İhyâ kenarında), II/282, Mısır, 1939.

35 Lokmân sûresi: 31/6.

36 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ*..., s. 423 ve 435.

37 Böyle bir hadisi Kütüb-i Tis'ada ve sahîh hadis kaynaklarında bulamadık.

İbn Hazm Abdü'l-Melik b. Hubeyb'den nakledilen bu hadis için, 5 numaralı hadisin açıklamasında geçtiği üzere "metrük Hâliketun" demektir. İbn Hazm'ın adı geçen eserini tahkik eden Dr. İhsan Abbas, Abdü'l-Melik b. Hubeyb'in (ö. 238/852) Endülüs'lü meşhur bir fakih olduğunu, ilim talebi için doğu'ya gittiğini, daha sonra tekrar Endülüs'e döndüğünü ve Yahya b. Yahya el-Leysi ile birlikte meşhur olduğunu, onunla ilgili haberlerde doğrudan görüşmediği arkadaşlarından bir çok şeyler aktardığını söylemektedir. Ayrıca, İbnü'l-Farzî'nin Hubeyb'in Hadis ilminden anlamadığını, el-Bâcî ve İbn Hazm'ın anlattıklarına göre Ebû Ömer ibn Abdü'l-Berkân'ın onu kizb ile nitelendirdiğini fakat buna rağmen bazı Endülüs'lülerin onu, eserlerinin çokluğu ve ilminin genişliği sebebiyle kuvvetle müdâfaa ettiklerini söylemektedir³⁸.

7- İbn Hazm'ın adı geçen eserde yedinci sırada aldığı hadis de, 5 numarada geçen hadisin hemen hemen bir benzeridir. Yine Ebû Ümâme tarîkiyle gelen bu hadiste Resûlüllah (S.A.V.)'in: "*Şüphesiz ki Allah Teâlâ muğanniyeleri eğitmeyi, satın almayı, satmayı ve paralarını yemeyi haram kılmıştır.*"³⁹ buyurduğu rivâyet edilmektedir.

Bu hadis de Abdü'l-Melik b. Hubeyb tarikiyle gelen hadislerdendir. İbn Hazm'ın, Hubeyb'in naklettiği hadisler hakkındaki düşüncelerini yukarıda belirtmiştik.

8- Ebû Amr el-Eş'arî (R.A.), Nebî (S.A.V.)'in şöyle dediğini işittim demiştir: "*Ümmetimin içinde zina yapmayı, ipekli giymeyi, içki içmeyi ve müzik dinlemeyi helâl sayan kimseler türeyecektir. Bunlardan bazıları dağların kenarına, mestrelık yerlere (iys-ü nûş etmek için) çekileceklerdir. Çobanları, sahip buldukları sürüleri (mezelik yapmak için) akşam yanlarına getirecek, sabah tekrar gütmeye götürecek. İhtiyaç içinde bulunan bir kimse (yardım istemek için) yanlarına gelecek, zînâ, içki ve müzik ile sermest olan bu sefih ve hissiz insanlar ona bugün git, yarın gel diyeceklerdir. Şüphesiz ki, işte bundan dolayı Allah Teâlâ onların başına daha sabah olmadan bir belâ verecek ve (eteklerinde eğlendikleri) dağı başlarına yıkacaktır. Bu musîbetten arta kalanlar ise ta kıyâmet gününe kadar maymun ve domuz sûretinde oldukları halde kalacaklardır.*"⁴⁰

38 Bkz. İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ'*..., s. 423, 424.

39 İbn Mâce, *es-Sünen*, Ticârât: 11, II/733, Hadis No: 2168; Tirmizî, *Sünen*, Büyü': 12, Bâb: 51, III/579.

40 Buhârî; *es-Sahîh*, Kitâbü'l-Eşribe (fi men yestehillûne'l-hamre), VI/243.

Mûsikî konusunda rivâyet edilen hadislerin en sağlamı ve en kuvvetlisi Buhârî'nin bu hadisidir. Bu meâlde daha bir çok hadis varsa da bunlar garîb, münker ve mevzû hadislerdir. Bunlar asla güvenilir değildir. Kaldı ki İbn Hazm, bu hadisin senedini de tenkit etmiştir. Buhârî tarafından rivâyet edilen ve Emevîlerle Abbâsîler zamanında yaygın olan içki meclislerini tasvîr ettiği ileri sürülen bu hadisin senedi, Hişâm b. Ammâr'dan Ebû Âmir veya Ebû Mâlik'e kadar geliyor ama bu Ebû Âmir'in kim olduğu bilinmiyor diyen İbn Hazm, Buhârî'nin bu hadisi senetli olarak rivâyet etmediğini söyleyerek⁴¹ mûsikîye karşı olanların en kuvvetli hüccetlerinden birine şüphe getirdiği gibi, Buhârî'yi kitabına uydurma hadis almakla suçlayanların başında gelmektedir⁴².

Hadis sahasında en büyük otorite kabul edilen Buhârî'nin bu hadisini İbn Hazm'ın zayıf bulması, bir çok ilim çevresini harekete geçirmiştir. Buhârî'nin şârihlerinden Aynî bu hadisi açıklarken: "İbn Hazm'ın bu hadis muallâktır, onu için hüccet olmaz demesi bir vehimdir. Buhârî her ne kadar bu hadisi ta'liken rivâyet etmişse de, onun rivâyet ettiği muallâk hadisler sahîhtir."⁴³ diyerek hadisi müdâfaa etmiştir. Diğer bir şârih olan İbn Hacer de bu hadisi destekleyen şâhid ve tâbi' hadisleri nakletmiş, senedinin sağlam olduğunu ve iddia edildiği gibi hadisin zayıf bir yanının bulunmadığını⁴⁴ söyleyerek Buhârî'yi İbn Hazm'a karşı tafsilatlı bir şekilde savunmuştur.

9- İbn Şabân tarîkiyle Enes b. Mâlik (R.A.)'den rivâyet edilen bir hadiste Peygamberimiz (S.A.V.): "*Kim bir ses sanatkârı olan câriyeyi dinlerse, kıyâmet günü iki kulağına eritilmiş kurşun dökülür.*"⁴⁵ buyurmuştur.

İbn Hazm, İbn Şabân'ın bu hadisi için: "... felâkettir, katmerli yalandır, bu hadis ne Enes (R.A.) tarîkiyle, ne de İbnü'l-Münkedir'in rivâyetiyle bilinmemektedir, hadisin senedi meçhûl kişilerle doludur. Bu hadisi Mâlik'in sika olan arkadaşlarından hiçbir kimse rivâyet etmemiştir. İkinci bir tarikle bu hadis Mekhûl'den ve Aişe'den rivâyet edilmektedir ki, Mekhûl, Hz. Aişe ile asla

41 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ*..., s. 424, 434.

42 Uludağ, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*, s. 141.

43 Bedre'd-Dîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî; *Umdetü'l-Kârî fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, X/91-92. İstanbul, 1308.

44 İbn Hacer Şihâbü'd-Dîn Ahmed b. Ali b. el-Askalânî; *Fethulbârî bi Şerhi Sahîh'l-Buhârî*, XV/151-154.

45 Celâle'd-Dîn Abdur-Rahmân; *el-Câmiu's-Sağîr fi Ahâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*, II/163, Mısır, 1954.

karşılaşmamış ve ona yetişememiştir. Aynı zamanda bu rivâyetteki Hâşim b. Nâsîh ve Ömer b. Mûsa bilinmemektedir ve hadis munkatî'dir. Hadisin üçüncü bir tarikle rivâyet edilen şeklinde ise Ebû Abdullah ed-Devrî 'nin kim olduğu bilinmiyor."⁴⁶ diyerek bu hadisi de kabul etmemektedir.

10- İbn Şaban tarîkiyle gelen İbn Abbas'ın kavlinde, onun "*İnsanlardan öyle kişiler vardır ki, boş sözü (lehve'l-hadîs) Allah'ın yolundan saptırmak için satın alırlar.*"⁴⁷ âyetindeki "lehve'l-hadîs" sözünü İbn Abbas'ın "mûsikî" diye yorumladığı nakledilmektedir. İbn Hazm'ın, adı geçen âyetle ilgili açıklamasını, yukarıda 5 numarada belirttiğimiz Ebû Ümâme hadisinde verdiğimiz için, burada tekrar etmek istemiyoruz.

11- Ebû Mâlik el-Eş'arî'nin Resûlullah (S.A.V.)'den şunları işittiği rivâyet edilmektedir: "*Ümmetinden bir grup insan içki içecek, fakat içtikleri içkiye başka ad takacaklardır (yani içkinin adını değiştirmek suretiyle içilen şeyin şarap olmadığını ve dolayısıyla da haram sayılmayacağını iddia edeceklerdir). Başlarının ucunda def dümbelek çalınacaktır. Hak Teâlâ bunları yerin dibine geçirecek ve bunlardan bir kısmını maymun, diğer kısmını domuz suretine sokacaktır.*"⁴⁸

İbn Hazm, bu hadisin râvileri arasındaki Muaviye b. Salîh'in zayıf olduğunu ve yine seneddeki Mâlik b. Ebî Meryem'in kim olduğunun bilinmediğini söyleyerek hadisi reddetmektedir⁴⁹.

12- Senedi bilinmeyen ve "iki melûn sesi" yasaklayan bu hadiste: "*Dünya ve âhirette iki melûn ses vardır, nimet ve refah zamanında dinlenen çalgı sesi, musîbet zamanında koparılan feryadü figân.*"⁵⁰

Bu meâle yakın değişik rivâyetleri de bulunan fakat kimin rivâyet ettiği bilinmeyen bu hadis ve râvileri için İbn Hazm, bu konuda söylenenlerin hepsi hiç yokmuş gibidir diyerek hadisi reddetmektedir⁵¹.

46 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ'*..., s. 425, 434, 435; eş-Şâzelî, *Ferhu'l-Esmâ'*..., s. 102.

47 Lokmân sûresi: 31/6.

48 İbn Mâce; *es-Sünen*, II/1333.

49 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ'*..., s. 425, 435.

50 es-Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, II/46. El-Bezzâr'ın Müsned'inden ve el-Makdisî'nin el-Muhtâra'sından rivâyet etmiştir.

51 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ'*..., s. 435; eş-Şâzelî, *Ferhu'l-Esmâ'*..., s. 102.

İbn Hazm, mûsikînin haram olduğunu iddia edenlerin hüccet olarak kullandıkları hadisleri teker teker ele almış ve bunların hiçbirinin sağlam olmadığını belirtmiştir. İbn Hazm, Allah bize neyi haram kılmışsa bize tafsilatıyla açıklamıştır, bir şeyin haram oluşunu bize açıklamamışsa o da helâldir dedikten sonra konu ile ilgili "...Allah size haram kıldığı şeyleri tafsilâtıyla açıklamıştır..."⁵² âyetini kendisine hüccet edinmektedir. Bundan sonra: "O Allah ki, yerde ne varsa (faydalanıp ibret alınız diye) hepsini sizin için yarattı..."⁵³ âyetini naklederek her şeyin insan için yaratıldığını, böylece güzel seslerin ve nağmelerin de insan için yaratıldığını, insana düşen görevin bunları dinleyerek ibret alması gerektiğini söylemektedir. İbn Hazm, Sa'd b. Ebî Vakkas tarîkiyle sahih olarak rivâyet edilen bir hadisi de eserinde zikretmektedir. Bu hadiste Peygamberimiz (S.A.V.): "*İslâm'da günâh yönüyle insanların en büyük olanı şu kimsedir ki, haram olmayan bir şeyin hükmünü sorar da sonra onun sormasıyla o mesele haram kılınmış olur.*"⁵⁴ İbn Hazm, bazı kişilerin lüzumsuz bir çıkışla ve dindarlık hevesiyle meselelerin kökünü irdelemesine karşı çıkmakta, konu ile ilgili olarak da bu hadisi hüccet edinmektedir.⁵⁵

İbn Hazm, adı geçen risâlesinde yukarıda geçen hadislerden sonra, ikinci bölümde de mûsikînin lehinde rivâyet edilen hadislerle geçmişir:

b) Mûsikî Lehinde Rivâyet Edilen Hadisler:

1- Buhârî ve Müslim'in Hz. Aişe (R.A.)'den ittifakla rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Aişe şöyle anlatıyor: (Babam) Hz. Ebû Bekr bize geldi, benim yanımda Ensâr'ın Büûs harbindeki karşılıklı atışmaların sözleriyle terennüm eden iki câriye vardı. Resûlüllah (S.A.V.) de kaftanına bürünmüş yatıyordu. Ebû Bekr: "Resûlüllah'ın evinde şeytanın mizmarı ne gezer" diye beni azarladı. Bu olay bayram gününde cereyan etmişti. Peygamber (S.A.V.) yüzünü açtı ve "Ey Ebû Bekr, her milletin bir bayramı var, bugün de bizim bayramımızdır." buyurdu⁵⁶.

52 En'am sûresi: 6/119.

53 Bakara sûresi: 2/29.

54 Buhârî, *es-Sahîh*, İ'tisâm: 3, VIII/142; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Fedâil: 132, 133, IV/1831, M.F.A. Bâki Neşri, 2. Baskı, Beyrut, 1972. Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Sünnet, Had. No: 4609, IV/201-202.

55 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ'*..., s. 435.

56 Buhârî, *es-Sahîh*, İdeyn: 3, II/3, (8 cüz), İstanbul, 1979; İbn Mâce, *es-Sünen*, Nikâh: 21, Hadis: 1898, I/612.

Bu hadis, başka bir rivâyetle şöyledir. Hz. Aişe (R.A.): *Ebû Bekr Resûlullah'ın yanına girdi, Resûlullah'ın yanında Bûtâs türkülerini söyleyen iki câriye vardı. Resûlullah yatağının üzerine uzanmış ve yüzünü çevirmişti. Ebû Bekr içeriye girdi ve beni "şeytanın mizmarı Resûlullah'ın evinde ne gezer." diyerek azarlayınca, Resûlullah ona yöneldi ve "onları bırak" buyurdu.*

İbn Hazm bu hadisleri değerlendirirken, şöyle diyor: Resûlullah Hz. Ebû Bekr'in "şeytanın mizmarı" sözünü işittiğinde ona karşı geldi, câriyelerin şarkısına karşı gelmedi. İşte bu durum, hiçbir kimsenin aksini iddia edemeyeceği ve teslim olmaktan başka çare bulamayacağı bir durumdur⁵⁷.

2- Nâfi'den rivâyet edilen bir haberde şöyle diyor: "İbn Ömer'le yolda gidiyorduk, bir çobanın kavalını iştince, parmaklarını kulağına tıkadı ve sonra yolundan döndü, durmadan bana, ey Nâfi, kavalı iştಿಯormusun diyordu, ben artık iştಿಯorum deyince, parmaklarını kulağından çıkardı ve ben Resûlullah ile beraber gidiyordum, birden bu şekilde kavalı iştince aynen böyle yaptı."⁵⁸

İbn Hazm bu olayla ilgili olarak: "...şayet kavalın sesini dinlemek haram olsaydı, Resûlullah İbn Ömer'in semâ'ını mübâh görmezdi. Dolaylı olarak İbn Ömer de Nâfi'in dinlemesini mübâh görmezdi. Aslında Resûlullah (S.A.V.), Allah'a yaklaşmaya uygun olmayan bir çok mübâhları da yapmaktan hoşlanmazdı. Mêselâ: yaslanarak yemek yemeği ve kurulanmak için hazırlanmış olan şeye banyodan sonra kurulanmayı, Hz. Aişe ve Fâtıma (R.A.)'nın kapıları üzerine işlemeli perde asmayı ve -özellikle çok kerîh gördüğü şeylerden biri- yanında dirhem ve dinar olduğu halde bir gece geçirmeyi ve bunlara benzer pek çok şeyi nefsi için iyi görmemiştir. Çünkü Resûlullah münkerden uzaklaştırmak ve iyiliği emretmek için gönderilmiştir. Şayet bu haram olsaydı, Peygamber (S.A.V.), terketmeyi emretmek ve ondan uzaklaştırmak varken, kulağını tıkamakla iktifa etmezdi. Peygamber bundan başka bir şey yapmadı, mûsikîyi takriri sünnetle onayladı fakat ondan uzak durdu. Böylece onun dinlenmesi mübâh olarak kalmıştır. Şu var ki aralarında hiçbir fark olmayan dünyanın diğer mübâh olan fuzûlî işleri gibi, kavalı dinlemeyi terketmek de efdaldir."⁵⁹ demektedir.

57 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ'*..., s. 436.

58 Ebû Dâvud bu hadisin münker olduğunu söylemektedir. Bkz. *Es-Sünen*, el-Edeb: 52, Hadis: 4924, IV/ 281-282.

59 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ'*..., s. 437.

3- Hz. Aişe (R.A.)'dan şöyle dediği rivâyet ediliyor: “Bir bayram günü Habeşliler gelmişler, mescitte oynuyorlardı. Resûlüllah beni çağırdı, başımı onun omuzunun üzerine koydum ve onların oyunlarını seyretmeye başladım, ta ki usanuncaya kadar onlara baktım.”⁶⁰ Bu hadis Hz. Peygamber'in mûsikî konusundaki tavrını açıkça ortaya için, İbn Hazm Bu hadisi naklederken ayrıca açıklamaya ihtiyaç duymamıştır.

4- Âmir b. Sa'd el-Becelî (R.A.)'den rivâyet edilmektedir ki, şöyle diyor: “Birgün Ebû Mesud el-Bedrî, Kuraza b. Kâ'b ve Sâbit b. Zeyd'i bir gölgelikte oturmuş mûsikî dinlerken gördüm ve siz Resûlüllah'ın ahabısınız, bu ne hal böyle dedim. Onlar da: 'Resûlüllah bize düğünde mûsikî ve cenâzede -bağırıp çağırma şartıyla- ağlama konularında ruhsat vermiştir' dediler.” Şu var ki Şu'be bu hadisteki Sâbit b. Zeyd yerine Sâbit b. Vedîa'yı zikretmekte ve Ebû Mesud'un ismini vermemektedir⁶¹. Aynı hadisin bir başka rivâyetinde olay şöyle anlatılmaktadır:

Âmir b. Sa'd diyor ki: “Bir düğün münasebetiyle Kuraza b. Ka'b ve Ebû Mesud el-Ensârî'nin yanına gitmiştim. Bu iki sahabenin yanlarında türkû söyleyen muğanniye kızların bulunduğunu gördüm. Dedim ki: Siz Resûlüllah'ın sahabelerisiniz, aynı zamanda Bedir savaşında bulunma faziletine ve şerefine de sahipsiniz. Buna rağmen huzurunuzda böyle işler nasıl yapılıyor? Dediler ki: İstersen buyur, otur ve bizimle birlikte sen de dinle, istersen çekip git, fakat şunu bil ki, düğünde mûsikî (lehv) dinlemek için bize ruhsat verilmiştir.”⁶²

5- Hişam b. Zeyd Muhammed b. Sîrîn'in şöyle dediğini rivâyet ediyor: “Bir adam yanında câriyelerle Medîne'ye geldi ve İbn Ömer'in evinde misafir oldu. Aralarında çalgı çalmasını bilen bir câriye vardı. Bir müşteri geldi, câriyeleri satın almak için onunla pazarlığa oturdu, fakat adam fiyattan hiç inmedi. İbn Ömer satıcıya dedi ki: 'filânca kişiye git, o senin için alış-veriş bakımından bundan daha iyidir'. Satıcı, Abdullah ibn Câfer'e gelerek, câriyeleri ona gösterdi, câriyelerden birine emrederek dedi ki: al şu ud'u, o da aldı. İbn Ömer, adamın buna baktığını

60 Buhârî, *es-Sahîh*, Salât: 69, I/117; İdeyn: 25, II/11; Cihâd: 79, III/227; Menâkıb: 15, IV/161; Nikâh: 114, VI/159. Müsîim, *es-Sahîh*, İdeyn: 17, 21, 22, II/608, 610.

61 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ'*..., s. 438.

62 Ebû Abdî'r-Rahmân b. Şuayb en-Nesâî; *Sünenu Nesâî* (Hâfiz Celâlu'd-Dîn es-Suyûtî'nin Şerhi ve İmam es-Sindî'nin Hâşiyesiyle), Kitâbu'n-Nikâh, Bâbu'l-Lehv ve'l-ğinâ' inde'l-ğurs, VI/135. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, Tarihsiz.

zannetmişti. İbn Ömer: ‘günün kalan kısmında şeytanın mezmûru sana yeter (bugün de böyle geçsin dedi ve mûsikî faslı başladı), sonra bunu al’ deyip câriyeyi müşteriye sattı. Satıcı sonradan İbn Ömer’e gelip: Yâ Ebâ Abdi’r-Rahmân, ben bunu 900 dirheme satmakla aldandım dedi. İbn Ömer adamla birlikte müşteriye gittiler, İbn Ömer: ‘satıcı bu işte 900 dirheme satmakla aldandı, ya parasını yahut da câriyeyi iade et’ dedi. Müşteri de parasını veririz dedi”. İşte bu olayda Abdullah b. Câfer ve Abdullah b. Ömer (R.A.) udla mûsikî dinlediler.

İbn Hazm bu hâdiseyi şöyle değerlendirmektedir: “Her ne kadar İbn Ömer, kayda değer olmayan bu alış veriş kerîh görse de, bu alış veriş yasaklamamış ve olayda görüldüğü gibi bir şarkıcı câriyenin satımında aracı olmuş ve görüş belirtmiştir. Şayet, bu alış veriş haram olsaydı, bunu asla câiz görmezdi.”⁶³ demektedir.

İbn Hazm “...Artık haktan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır.”⁶⁴ âyetini ileri sürüp de mûsikî buna göre nerede (hangi grupta) bulunuyor diye soranlara: “Mûsikî, bahçelerde yeşil çimenlerde istirahat etmede ve elbiselerin rengini boyama gibi lehv (eğlence ve zevk için) olan her yerde bulunur.” diyerek cevap vermekte ve söze devamla, Peygamberimiz (S.A.V.): ‘Ameller niyetlere göredir, şüphesiz herkes için niyet ettiği şey vardır.’⁶⁵ buyurmaktadır. Kişi, mûsikî ile nefsinin rahatlatmak ve dinlenmek amacıyla, Allah Teâlâ’ya karşı yapması gereken ibadet ve taat için kendini gerek psikolojik ve gerekse maddî olarak daha iyi hazırlamaya niyet ederse, bu ne diye sapıtmaya götürsün” demektedir. İbn Hazm söze devam ederek Ebû Hanife’den bir nakilde bulunuyor. Ebû Hanife’nin: “Kim bir mizmâr (kaval veya ney) veya ud’u hırsızlık yapar çalarsa hükmen eli kesilir, eğer başkasına ait olan bu âletleri kırarsa onları ödemek zorundadır.” dediğini bildirdikten sonra, bir şeyin haram veya mübâh kılınması ancak Allah’tan veya Resûlü’nden gelen bir nasla mümkündür. Çünkü Resûlüllah’tan gelen nas, Allah’tan haber vermektedir. O’nun Allah Teâlâ’dan haber vermesi de ancak, kendisinde şüphe bulunmayan bir nasla câizdir. Bu sebeple Resûlüllah (S.A.V.)’in: “Kim

63 İbn Hazm, *Risâletun fi'l-Ğinâ*’..., aynı yer.

64 Yûnus sûresi: 10/32.

65 Buhârî, *es-Sahîh*, Talâk: 68, Bâb: 11, VI/168; Menâkıbu'l-Ensâr: 63, Bâb: 45, IV/252; Itk: 49, Bâb: 6, III/119; Bedü'l-Vahy: 1, Bâb: 1, I/3. Ebû Abdi’r-Rahmân b. Şuayb en-Nesâî; *Sünenu Nesâî* (Hâfiz Celâlu'd-Dîn es-Suyûtî’nin Şerhi ve İmam es-Sindî’nin Hâşiyesiyle), Eymân: 19, VII/13; Talâk: 24, VI/158; Tahâret: 59, I/58, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, Tarihsiz. İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd: 26, I/1413.

bana kasden yalan isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın."⁶⁶ buyurduğunu söylemektedir⁶⁷.

Yukarıda zikredilen hadislerden başka, İbn Hazm'ın risâlesine almadığı başka hadisler de vardır. Ancak, bunlar araştırmamızın dışında olduğu için biz sadece onun ele almış olduğu hadisleri göz önünde bulundurarak bir sonuca varmak istiyoruz. İbn Hazm'ın yukarıda geçen ve mûsikî lehinde ve aleyhinde zikredilen hadislerle ilgili düşüncelerini bir bütün olarak ele aldığımız zaman, onun bu konuda takip ettiği ve uyguladığı metodun esasları ortaya çıkmaktadır.

İbn Hazm'ın Mûsikîyle ilgili Hadisleri Değerlendirmedeki Kriterleri

Yukarıda geçen hadislerde görüldüğü üzere İbn Hazm, mûsikînin aleyhinde rivâyet edilen hadisleri sened yönüyle tenkide tabi tutmuş, senette adı geçen râvinin kişiliği, sika olup olmadığı ve bilinip bilinmezliği üzerinde durmuştur. İbn Hazm, mûsikî lehinde rivâyet edilen hadislerin ise metnini yorumlamıştır. Onun bu hadisleri doğru ve ustalıkla yorumlamadaki mahareti, Hz. Peygamber dönemindeki sosyal olaylara ne derece vâkıf olduğunun apaçık bir delilidir. Kısaca onun metod olarak şöyle bir yol takip ettiğini görüyoruz:

1- İbn Hazm, mûsikîyi bütün mübâh hareket ve davranışlar gibi câiz olarak görmektedir. Ancak, mübâh olan bütün hareket ve davranışların kötüye kullanılma ihtimali ve imkânının olabileceğini göz önünde bulundurarak, fetvânın da niyete göre değişeceğini Hz. Peygamber'in: "*Ameller niyetlere göre, şüphesiz herkes için niyet ettiği şey vardır.*"⁶⁸ hadisine dayanarak söylemektedir.

2- İbn Hazm mûsikîyi, yeme içme gibi tabii bir olay, insanı dinlendiren, daha dinamik bir şekilde Allah'a kulluk etmeye hazırlayan, psikolojik, fizyolojik ve mânevî açıdan enerji kazandıran önemli bir araç olarak görmekte ve bu amaçla yapıldığı takdirde mûsikînin insanı doğru yoldan ayıracağına inanmamaktadır. İbn

66 Buhârî, *es-Sahîh*, İlim: 3, Bâb: 38, I/35; Edeb: 78, Bâb: 109, V/118. Müslim, *es-Sahîh*, Zühd, Hadis: 72, IV/2298-2299.

67 İbn Hazm, *Risaletü'm fi'l-Ğinâ...*, s. 438-439.

68 Buhârî, *es-Sahîh*, Talâk: 68, Bâb: 11, VI/168; Menâkıbu'l-Ensâr: 63, Bâb: 45, IV/252; İtk: 49, Bâb: 6, III/119; Bedü'l-Vahy: 1, Bâb: 1, I/3. Ebû Abdî'r-Rahmân b. Şuayb en-Nesâî; *Sünenü Nesâî*, Eymân: 19, VII/13; Talâk: 24, VI/158; Tahâret: 59, I/58. İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd: 26, I/1413.

Hazm mûsikîyi mücerret olarak sapıklık vasıtası kabul edenleri reddetmektedir.

3- İslâm hukukçularının büyük bir kısmı müzik âletlerini mütekevîm mal olarak kabul etmemekte, açıkçası bunları mal saymamaktadır. İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre def ve benzeri eğlence âletlerinin hırsızlık yoluyla çalınmasından dolayı el kesme cezası verilmez, hatta bir kimse bu âletleri kırmış olsa bile zararı tazmin etmez. İmam Ebû Hanife'ye göre ise, çalgı âletlerini telef edene değerini ödemek gerekirse de eğlence dışında kötülükten alkoymak (nehy-i ani'l-münker) amacılı olması ihtimalinden dolayı el kesme cezası verilmez. Çünkü böyle bir âleti alan kişinin, münkerden nehyetme amacıyla almış olma ihtimali, meseleye şüphe sokar ve el kesme cezasını düşürür, fakat böyle bir kimse kırdığı veya zarar verdiği âletin bedelini ödemek zorundadır⁶⁹. İbn Hazm, müzik âletlerinin mal sayılıp sayılmayacağı konusunda Ebû Hanife'nin fetvâsını kabul etmekte, buna ters düşen diğer fakihlerin görüşlerini reddetmektedir.

4- İbn Hazm, mûsikîyi yasaklayan sahabe kavli rivâyetleri ve sahabenin kendi görüşü olan açıklamaları hüccet olarak kabul etmemektedir. İbn Hazm, bir şeyin haram veya mübâh kılınması ancak Allah ve Resûlünden gelen sarîh bir nasla mümkündür diyerek, mûsikîyi sahabeden bazı kişilerin anlayışına göre haram göstermeye çalışanlara karşı sert bir tavır ortaya koymaktadır.

Sonuç

İbn Hazm'ın mûsikî ile ilgili hadisler hakkındaki düşüncelerini naklettikten sonra, bu husustaki görüşlerimizi maddeler halinde belirtelim:

Mûsikî aleyhinde rivâyet edilen hadislerin büyük bir kısmını, Küttüb-i Sitte veya Tis'a gibi sahih hadis kaynaklarında ve muteber hadis kitaplarında bulmak mümkün değildir. Bunları ancak mevzû hadisleri içine alan kaynaklarda, ikinci ve üçüncü derecedeki hadis kitaplarında veya mev'iza türü eserlerde görebiliyoruz⁷⁰. İbn Hazm'ın mûsikî aleyhinde rivâyet edilen hadisler hakkında yukarıda geçen açıklamaları oldukça tutarlı ve yerindedir. Ancak, onun bu konudaki düşüncelerine katılmayan bir çok âlim vardır⁷¹ ve kendilerine göre haklı gerekçeleri de olabilir;

69 Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr es-Serahsî; *el-Mebsût*, 3. Baskı, Dâru'l-Ma'rifet, Beyrut, 1398/1978, IX/154.

70 Meselâ Muhammed Tâhir b. Ali el-Hindî el-Fettenî'nin *Tezkiretü'l-Mevzûât* adlı eserinde mûsikî ile ilgili hadisler ele alınmış ve bunların sihhati konusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

71 Mûsikî aleyhinde kaleme alınmış eserlerden bazıları 17 numaralı dipnotta zikredilmiştir.

bu kimseler genellikle mûsikîye kısmen veya tamamen karşı olanlardır. Meselâ çok yakın bir zamanda bu konuda yazılmış bir eser vardır. Muhammed Nâsiru'd-Dîn el-Elbânî'nin kaleme aldığı bu eserin adı "*Tahrîmu Âlâti't-Tarab*" tır. Müzik âletlerinin haram olduğunu ispatlamaya çalıştığı bu eserde müellif, İbn Hazm'ı hevâsına tabi olmakla suçlamakta, kıyas'ı kabul etmediğini, Zâhirî mezhebinden olup dört mezhebin dışında kaldığı için dediklerinin doğru olmadığını⁷², reddettiği hadislerin bir kısmının daha başka tarîklerle sıhhatli bir şekilde rivâyet edildiğini fakat bunları İbn Hazm'ın bilmediğini ve bu hadisler zayıftır diyerek hata ettiğini⁷³, İbn Hazm'ın hadislerin başka tariklerini bilmeme konusunda mazur olduğunu fakat, onu taklid edenlerin kesinlikle mazur olmadıklarını⁷⁴ adı geçen risâlesinin muhtelif yerlerinde söylemekte, İbn Hazm ve onun gibi düşünenleri şiddetle eleştirmektedir. Şu var ki, Elbânî'nin bu eseri tarafsız bir nazarla tetkik edilecek olursa, eserin kaleme alınışında hissi davranıldığı açıkça görülebilir. Ancak, İbn Hazm'a, Elbânî ve daha başka araştırmacıların yönelttikleri tenkitleri gözden geçirmek yararlı olacaktır.

İbn Hazm'ın hayatını anlatırken gördüğümüz gibi zamanımızda da onun ilmini ve islâmî yaşamadaki bağlılığını hafife almak isteyenler veya kıskananlar olabilir. Bu derece ilim ve kültüre sahip olan bir âlimin, nefsinin hevâsına tabi olarak hüküm vereceği düşünülemez. Müellifin eserini tahkik eden Dr. İhsan Abbas'a göre, İbn Hazm hangi tür mûsikîyi mübâh gördüğünü belirtmemiştir. O, İbn Hazm'ın her ne kadar tafsilâtlı açıklaması da, mûsikîyi eğlendirici bir nesne, udla icrâ edilen ve şarkıcı kadından dinlenen bir şey vasfında gördüğünden hareketle, Hidâ'⁷⁵ ve Nasb'tan⁷⁶ Neşid⁷⁷, Basît ve Hezec⁷⁸ e kadar bütün mûsikî çeşitlerini

72 Muhammed Nâsiru'd-Dîn el-Elbânî; *Tahrîmu Âlâti't-Tarab*, 1. Baskı, Mektebetü'd-Delil, Mısır, 1996, s. 14.

73 Elbânî, a.g.e., s. 27,28,29, 80.

74 Elbânî, a.g.e., s. 80.

75 *Hidâ'*, deve ile yolculuk yaparken icrâ edilen bir tür müziktir. Bunu icrâ edene de haddâ' denilir. Bkz. eş-Şâtübî, *el-İ'tisâm*, II/111, Muhakkik en-Nedvi'nin açıklaması, dipnot: 1.

76 *Nasb*: Hidâ'ya benzeyen bir mûsikî türüdür, *el-Müncid fi'l-Lügati ve'l-A'lâm*, 21. Baskı, Beyrut, 1973, s. 811.

77 *Neşid*: Koro halinde okunan hamâsî veya millî bir konudaki şiirden bir parça, bkz. *el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî* (Larousse), el-Münazzametü'l-Arabiyyetü li't-Terbiyyeti ve's-Sekâfeti ve'l-Ulûm, Alecco, 1989, s. 1194.

Neşide: Eski Arap müziğinde, usüllü olmak şartıyla, irticâlen veya hazırlanarak söylenen güfteli müzik eseri, Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 4. Ofset Baskı, Ankara, 1980, s. 987.

78 *Basît*: "Müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fâ'ilün, müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fâ'ilün" "vezninde aruz şiirinde çok yaygın olan vezinlerden birisidir, *el-Mu'cemu'l-Arabî el-*

helâl gördüğünü iddia etmekte, bu tür müzikler esnasında yapılan raks ve semâ'ı âyet ve hadislerle nasıl bağdaştırdığını sormaktadır⁷⁹.

İhsan Abbas'ın bu iddiasına iki açıdan cevap verilebilir:

1- İbn Hazm yukarıda geçen hadisleri yorumlarken bütün mûsikî çeşitlerini helâl gördüğünü söylememektedir. Söylemediği bir şeyi, kendisinin yorum yaparak ona atfetmesini, İbn Hazm'a karşı yapılan bir haksızlıktır kanaatindeyim.

2- İbn Hazm gibi dindarlığı ve takvâsı bilinen bir İslâm âliminin⁸⁰, istisnasız bütün müzik türlerini ve müzik esnasında icrâ edilen raks ve semâ' çeşitlerinin hepsini helâl saydığını iddia etmek, sadece onun şahsına değil, dindarlığına, zühd ve takvâsına da uygun düşmemektedir.

Şu var ki, İbn Hazm'ın adı geçen eserinde tesbit edebildiğimiz ve büyük bir çelişki olarak dikkat çeken diğer bir hususu da belirtmeden geçmek istemiyoruz. Dr. İhsan Abbas'ın da ilgili risâlede belirttiği üzere, İbn Hazm'a göre Kitap ve sünnetin dışındaki şeylerin hiçbiri hüccet olamaz. Müellifin, eserinde mûsikî lehindeki hadisleri zikrederken, sahih hadis kaynaklarının birinden âhad olarak naklettiği bir hadisi⁸¹ mûsikînin mübâhlığı konusunda hüccet göstermesi onun prensiplerine aykırıdır⁸². Çünkü, İbn Hazm'a göre her hangi bir sahabinin kişisel anlayışı bir şeyin haram veya helâl olması için hüccet olmaz derken, bahsi geçen hadiste İbn Ömer ile Abdullah b. Cafer'in mûsikî dinlediklerini kaynak göstererek, onlar Hz. Peygamber'in sahabileri olarak mûsikî dinlemişlerse bu câizdir demektedir. Tutarsızlık nedeniyle onun bu hareketi çok garip karşılanmaktadır. Bir de bu konuda sahih hadis kaynaklarında başka sağlam rivâyetler olmasına rağmen⁸³ İbn Hazm'ın daha fazla kaynak vermemesi, mûsikî konusunda olumsuz düşünenlerin seslerinin yükselmesine neden olmaktadır.

Esâsî (Larousse), s. 155; Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 89.

Hezec: "Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" vezninde aruz şiir ölçüsüdür, *el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî* (Larousse), s. 1264.

79 İhsan Abbas, İbn Hazm'ın *Risâletün fi'l-Ğinâ*'sına yazdığı giriş, s. 429.

80 İbn Hazm'ın dindarlığı ve takvâsı hakkında bkz. Ebû Zehra, *İslâm'da Fıkht Mezhepler Tarihi*, s. 456-457, 462-467.

81 Sözü edilen haber şudur: Ashab-ı Resûllah'ın bir gölgelikte semâ' ettikleri, İbn Ömer'in bir muğanniyenin satışı için yola çıkması ve Abdullah b. Câfer'in ud ile çalınan bir müzik parçasını dinlemesiyle alâkalı olan bu hadis, bu makalede mûsikînin lehinde rivâyet edilen hadisler kısmında 5 numarada zikredilmiştir.

82 İhsan Abbas, İbn Hazm'ın *Risâletün fi'l-Ğinâ*'... adlı eserine yazdığı giriş, s. 429.

83 Hz. Peygamberin yanında iki câriyenin def çalarak Büâs şarkılarını söylemeleri, Hz. Aişe'nin Hz. Peygamberle birlikte mescitte oynayan Habeşlileri seyretmeleri, Bir kadının

İbn Hazm'ın, mûsikî aleyhinde rivâyet edilen ve ashabın kendi görüşü olan kavli-i sahabe türündeki hadisleri kabul etmemesi, onun işret meclislerini tasvîr eden ve prensip olarak İslâmın yasaklamış olduğu şeyleri mübâh görmesi anlamına gelmez. Onun itirazı şu noktadadır ki, bu sözlere dayanarak sanki Allah Teâlâ'dan bir âyet ve Peygamber'den gelen bir nas gibi bunları hüccet edinerek birilerine kâfir, bidatçı, fâsık demek veya bunlara göre bir takım hukûkî hükümler çıkarmak mümkün değildir. İbn Hazm'ın bütün gayretleri bu noktada toplanmaktadır. Bu da önüne geleni kâfirlikle, bidatçılıkla suçlamayı din adına önemli bir görev olarak gören veya bu işleri yapmayı yaşantısında ilke edinmiş olan bazı kişilerin hoşuna gitmemektedir. İbn Hazm'ın eserlerinde onun her hangi bir içki meclisinde çalınan müzik âletine veya böyle bir mecliste rakkaseyi oynatmak için vurulan defe cevaz verdiğine, yahut da güftesi İslâm ahlâkına ters düşen bir şarkıya mübâh dediğine dair bir bilgiyi bulabilseydik, o zaman durum farklı olurdu. Kaldı ki, mûsikînin kötü amaçla kullanıldığı zaman hükmünün haram olacağı konusunda İbn Hazm'ın da diğer âlimlerin de bir tereddüdü yoktur. Şâyet İbn Hazm'ın, râvinin bilinmemesi sebebiyle kabul etmediği böyle bir hadis, başka tarikle sika ravîlerin rivâyetiyle geliyorsa, o zaman da bunu mûsikînin her türüne ve müzik âletlerinin tamamına teşmil etmek mümkün değildir. Mûsikî konusunda görüş bildiren İmam Gazâlî⁸⁴ gibi diğer bir çok âlimin eserlerinde beyân ettikleri üzere, mûsikînin ve müzik âletlerinin hükmü birlikte oldukları şeye ve niyete bağlıdır.

şayet Resûlullah savaştan sağ salim döneerse onun yanında def çalacağını nezretmesi ve Peygamberimizin de ona müsaade etmesi gibi müzik âleti ile yapılan icrâlarla ilgili rivâyetler yanında, özellikle Kurân'ın güzel sesle ve mûsikî ile okunması konusundaki şu rivâyetleri de unutmamak gerekir.

"Kur'ânı güzel seslerinizle süsleyiniz. Çünkü güzel ses Kur'ân'ın güzelliğini artırır." Bu hadisin kaynağı için bkz. Buhârî, *es-Sahîh*, Kitâbu't-Tevhîd: 97, Bâb: 52, VIII/214, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahman b. el-Fadl b. Behram ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, Fedâilü'l-Kur'ân, Bâbu't-Teğannî bi'l-Kur'ân, II/474, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz.

"Kur'ânı nağme ile okumayan bizden değildir." Dârimî, *es-Sünen*, Fedâilü'l-Kur'ân, Bâbu't-Teğannî bi'l-Kur'ân, II/471.

Ebû Musa'nın Kur'ânı güzel sesle okumasıyla ilgili medhinde: *"Yâ Ebâ Musa şüphesizki sana Dâvud (A.S.) mızmarlarından bir mızmar verilmiştir."* Buhârî, *es-Sahîh*, Fedâilü'l-Kur'ân: 66, Bâb: 31, VI/112.

"Allah Teâlâ hiçbir şeyi, Peygamberi güzel sesle Kur'ânı açıktan okurken dinlediği gibi dinlememiştir." Buhârî, *es-Sahîh*, Tevhîd: 97, Bâb: 52, VIII/214.

84 Bkz. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî; *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Çev: Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul, 1973, Kitâbu Âdâbi's-Semâ' ve'l-Vecd, s. 673-729.

İbn Hazm'ın yaşadığı yüzyılda Endülüs kültür ve sanatın merkezi durumundaydı. Böyle bir memlekette, sarayda mûsikî ortamında yetişen bir şahsiyetin, mûsikîye karşı olması pek kolay değildir. Şu varki, İbn Hazm gibi takvâ ve ilim sahibi bir kişinin, hevâsı istikametinde fetvâlar vereceği düşünülemez. Mûsikî lehinde ve aleyhinde rivâyet edilen hadisler karşısında, İbn Hazm'ın mûsikîye olumlu bakması hususundaki önemli etkenler arasında, onun bilimsel olarak hak ve hakikattan yana oluşu kadar, yetiştiği ortamın ve bölgenin de rolü vardır. Yalnız şunu da belirtmek gerekir ki, İbn Hazm'ın çağdaşı olan ve onunla aynı memlekette yaşamış olan âlimlerin çoğu onun gibi düşünmemişler ve bu yüzden ona karşı cephe oluşturmuşlardır. Bu sebeple, İbn Hazm'ın mûsikî lehinde tavır takınmasında sadece yörenin ve yetiştirme tarzının etkili olduğunu söylemek doğru değildir. Çoğunlukla âlimlerin mûsikîyi fesat unsuru olarak görmelerine rağmen, İbn Hazm mûsikîyi insan tabiatı ve huzuru için önemli ve faydalı bir nimet olarak görmektedir. Dolayısıyla diğerleri kendileri için hüccet olacak hadisleri savunurken, İbn Hazm'ın da onların delil kabul ettikleri hadislerin sahih olmadığını ortaya koymaya çalışması, kendi görüşünün doğruluğunu ispat için gayret etmesi doğaldır.

Zikredilen hususlar göz önünde bulundurulursa İbn Hazm'ın ve onun İslâmî konulardaki açıklamalarının daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Bibliyografya

- AKDOĞAN, Bayram; *İsmail-i Ankaravî'nin Hüccetü's-Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.
- BAŞARAN, Selman; *İbn Hazm ve Hadisteki Metodu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1977.
- BAŞMİL, Muhammed Ahmed; *İşkâtü'r-Ru'â bi-Edilleti Tahrîmil'l-Ğinâ ve's-Semâ'*, Bağdat, 1961.
- el-BUHÂRÎ, Ebû Abdî'llâh Muhammed b. İsmail; *Sahîhu Buhârî*, I-VIII, İstanbul, 1315 ve İstanbul, 1979 baskısı.
- ed-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fadl b. Behram, *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 4. Ofset Baskı, Ankara, 1980.
- EBÛ DÂVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî; *Sünen-i Ebî.Dâvud*, I-IV, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, Tarihsiz.
- el-GAZÂLÎ, Muhammed b. Muhammed; *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, I-IV, Çev: Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul, 1973.
- el-HİNDÎ, Ali el-Müttakî; *Kenzü'l-Ummâl*, I-XVI, Beyrut, 1985.
- el-IRAKÎ, Zeynu'd-Dîn Ebu'l-Fadl Abdu'r-Rahîm b. el-Hüseyn; *el-Muğnî 'an Hamli'l-Esfâri fi Tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-Ahbâr* (İhyâ kenarında), Mısır, 1939.

- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemale'd-Dîn Abdü'r-Rahman b. Ali b. Muhammed; *Telbîsu İblîs*, Tahkik: Dr. es-Seyyidü'l-Cümeylî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 7. Baskı, Beyrut, 1994
- İBN HACER, Şihâbu'd-Dîn Ahmed b. Ali b. el-Askalânî; *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XVII, Mısır, 1959.
- İBN HAZM; *Risâletün fi'r-Reddi'ale'l-Hâtif*, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Bölümü, No: 2704/6.
- ; *Tavku'l-Hammâme fi'l-Ullâf* (Güvercin Gerdanlığı: Sevgiye ve Sevenlere Dair), Çev: Mahmut Kanık, İnsan Yay., No: 24, Acar Matb., İstanbul, 1985.
- ; Resâilü İbn Hazmi'l-Endülüsî (el-Cüz'ül-Evvel), *Risâletün fi Çînâi'l-Mülhî e-Mübâhun huve em-Mahzûrun*, Tahkik: Dr. İhsan Abbas, 2. Baskı, Beyrut, 1987.
- İBN MÂCE, Ebü Abdî'llah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni; *Sünenü İbn Mâce*, I-II, Mısır, 1952.
- MERRAKUŞÎ, Abdü'l-Vahid; *el-Mücib fi Telhîsi Ahbâri'l-Muğrib*, Kahire, 1368.
- el-KETTÂNÎ, Muhammed el-Muntasır; *Mu'cemu Fıkhi İbn Hazm* (Mukaddime), I-II, Dimaşk, 1385/1966.
- el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî* (Larousse), el-Münazzametü'l-Arabiyyetü li't-Terbiyeti ve's-Sekafeti ve'l-Ulûm, Elesco, 1989.
- Muhammed Ebü Zehrâ; *İslâmda Fikhî Mezhepler Tarihi*, Çev: Abdulkadir Şener, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1978.
- Muhammed eş-Şâzelî et-Tûnusî; *Ferhu'l-Esmâ' bi-Ruhasi's-Semâ'*, Tahkik: Muhammed eş-Şerîf er-Rahmûnî, Dâru'l-Arabiyyeti li'l-Kitâb, Libya, 1985.
- el-MÜNZİRÎ, Zekiyyu'd-Dîn Abdü'l-Azîm b. Abdü'l-Kavî; *et-Terğîb ve't-Terhîb min Hadîsi's-Şerîf*, I-IV, Mısır, 1954.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc; *el-Câmiu's-Sahîh*, M.F.A. Bâki Neşri, I-V, 2. Baskı, Beyrut, 1972.
- en-NESÂÎ, Ebü Abdî'r-Rahmân b. Şuayb; *Sünenü Nesâî* (Hâfız Celâlu'd-Dîn es-Suyûtî'nin Şerhi ve İmam es-Sindi'nin Hâşiyesiyle), I-VIII, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, Tarihsiz.
- es-SAHÂVÎ, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman; *el-Makâsidü'l-Hasene*, Mısır, 1956.
- es-SERAHSÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr; *el-Mebsût*, I-XXX (15 mücellid) 3. Baskı, Dâru'l-Ma'rîfet, Beyrut, 1398/1978.
- es-SUYÛTÎ, Celâle'd-Dîn Abdü'r-Rahman; *el-Câmiu's-Sağîr fi Ahâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*, I-II, Mısır, 1954.
- eş-ŞÂTİBÎ, Ebü İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed; *el-İ'tisâm*, Tahkik: Mustafa Ebü Süleyman en-Nedvî, I-II, Dâru'l-Hânî, Riyad, 1996/1416.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali Muhammed; *Neylü'l-Evtâr fi Şerhi Munteka'l-Ahbâr*, I-VIII, Mısır, 1961.
- ULUDAĞ, Süleyman; *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, 2. Baskı, Uludağ Yayınları, Bursa, 1992.